

SİLİFKE MÜZESİ'NDEKİ BÜST BEZEMELİ YUVARLAK SUNAKLAR

Anadolu, sanatın her dalında olduğu gibi değişik form ve bezeme türleriyle zengin bir sunak geleneğine de sahiptir. Hellenistik Çağda İonia, Karia ve adalarda¹, Roma Çağında ise Lykia ve Pamphylia bölgelerinde yoğunluk kazanan girlandlı sunaklardan başka, özellikle Roma Döneminde yuvarlak sunaklarda yeni bezeme gelenekleri görülür. Tıpkı mezar stellerinde olduğu gibi, gövdenin büst şeklinde ya da tam insan anatomisi boyutlarındaki figürlerle donatıldığı sunaklar bunlara örnek gösterilebilir.

Zamanımızdan çok önceleri; 1400'lü yıllarda İtalyan Buondelmonti'nin Rhodos altınlarını incelenmesiyle başlayan sunaklarla ilgili araştırmalar, yakın geçmişte D. Berges'in 1986 yılında yayınlanan İonia, Karia ve adalarda bulunan Hellenistik Çağ sunakları ile ilgili "Hellenistische Rundaltare Kleinasien" başlıklı çalışması ile doruğa ulaşmıştır².

Araştırmacılar, Milet ve Didyma gibi İonya'nın önde gelen merkezlerinde bulunan M.Ö. 6. yüzyıl tarihli yalın bezemeli sunakları³, bezeme ve formlarıyla yuvarlak gövdeli sunakların öncüsü olarak yorumlarlar⁴. Ancak, araştırmaların sırasında İstanbul Şark Eserleri Müzesi'nde karşılaştığım, bazalttan yapılmış sunak⁵, üzerine kazılmış güneş kursu ve IV.Tuthalia'nın adı ile bizi asıl kaynağına; İ.Ö. 2.bin Hitit kökenine dek götürür. Taşınabilir özellikteki taş sunakların öncüsü olan bu sunakların Hitit Çağında kabartmalara işlenmiş bir başka benzerini bugün Ankara Anadolu Medeniyetler Müzesi'nde korunan Alacahöyük efenkeli kapıdan gelme bazalt bloklar üzerinde de izleyebiliyoruz. Araştırmacılarca yuvarlak tabanlı sunaklara köken olarak gösterilen Arkaik İon

sunaklarının öncülerinin, gerçekte Hitit taş sunakları oldukları tarafımdan gerçekleştirilen doktora çalışmasında ortaya konulmuştu⁶.

Yuvarlak tabanlı sunaklar ister bezemesiz düz gövdeli ister farklı şekilde bezemiş ve değişik alanlarda kullanılsalar da genelde aynı amaca; tapınım alanına ve özellikle de ölü kültürüne yöneliktirler. Onların biçimsel farklılıkları ise atölye ya da dönemin modasından kaynaklanır. Sunakların kullanım alanları konusunda bizi kesin sonuçlara götürecek in-situ buluntuların yeterli olmadığı anlaşılmaktadır.

Sunakların, üzerindeki yazıt ve imgeler sunağın hem fonksiyonu hem de adandığı kişi ya da kişileri açıklayıcıdır. Bunlarda Olymposlu tanrılardan, tanrısallaştırılmış imparatorlara ve kahramanlaştırılmış kişilerden, zafer tanrıçaları ve Eros'lara dek değişik figürler işlenmiştir. Silifke Müzesi'nde sergilenen büst bezemeli üç sunak bugün için bilinen salt bir kaç örnekle sınırlanacak kadar az olsa da gerek profilleri ve gerekse bezeme özellikleriyle yuvarlak tabanlı sunaklar içinde kendi başına bir tip oluşturacak denli özgün özellikler göstermeleri ve gelecekte bölgede gerçekleştirilecek sunak araştırmalarına ön hazırlık olması nedeniyle bu çalışmaya konu edilmişlerdir.

1 No.lu Sunak (Resim: 1, Çizim: 1)

Beyaz mermerden yapılmış sunak 1.60 m. yüksekliğinde ve üstte 0.65 m. çapındadır. Üst profilindeki kopma, figürlerdeki aşınmalar dışında iyi korunmuştur. Yüksek sunu tablalıdır. Ortada ince bir silme ile bölünmüş iç bükey ve altındaki dışbükey profille gövdeye geçilir. Alt profil aşağıya doğru genişleyen içbükey ve onun

Resim 1 : 1 No.lu sunak

altında torus ve altta kalın ve düz topuktan oluşur.

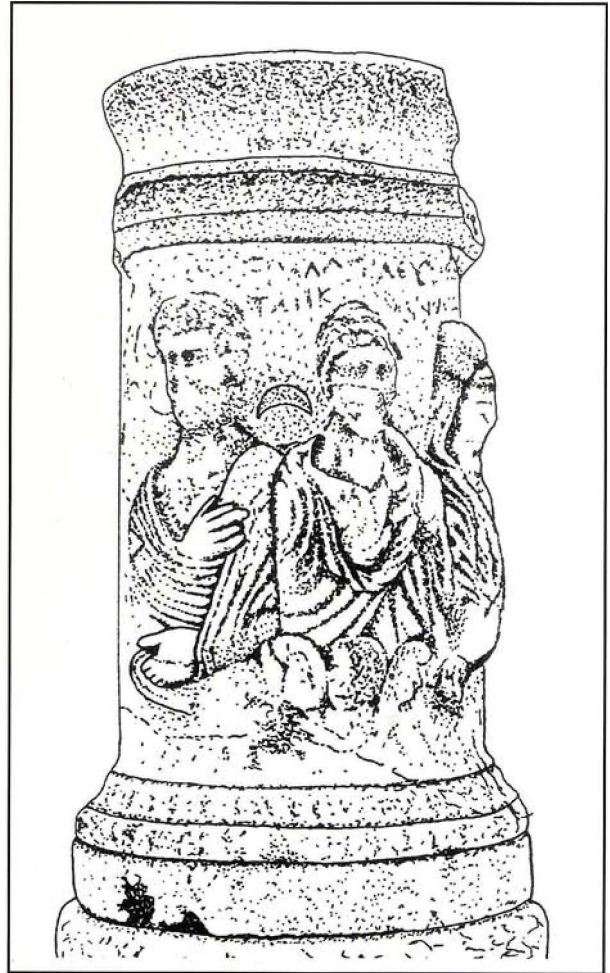
Gövdeye ortada başı açık bir kadın ve bunun sol ve sağ yanında erkek ve kadın figürleri yan yana ve büst şeklinde işlenmiştir. Yüksek kabartma olarak işlenmiş her üç figür de giysilerine sarılmış ve elleriyle giysiyi tutar şekilde betimlenmişlerdir. Erkek figürü elleri dışarıda, kadın figürlerinin elleri ise giysi altında bırakılmıştır. Sunak gövdesini soldan sınırlayan erkek figürü ile yanındaki kadının başı açık, üçüncü figürün başı ise örtülüdür. Saçlar kulakları örtecek şekilde, erkeğin saçları dalgalı, ortadaki kadının saçı ön kısımda bukleli, arkada dönem modasına uygun şekilde topuz yapılmıştır. Başı örtülü figürün başındaki örtü de saçlar gibi kulağı örterek diğer kadın betiminin saçı gibi alınına indirilmiştir. Tüm figürlerde yüzler oval, yanaklar dolgun betimlenmiştir. Kaş ve göz çukurları belirginleştirilerek bakışlar hüznün ve korku dolu bir anlatımla işlenmiştir. Ağız yapıları oldukça tahrip olmalarına karşın erkek ve onun yanında duran kadın figüründe yüzün aşağı doğru incelen yapısı ile koşut bir işleniş açıkça görülmektedir. Erkek betiminde giysinin göğüs açıklığı kadın figürlerine göre daha fazla olup, sağ elini giysi dışına çıkararak giysinin sol yakasını ve sol eliyle de giysinin serbest bırakılan ucunu bel seviyesinde kavramıştır. Ortadaki kadın figürü giysi içinde

kalan elleriyle giysiye sarılmış, giysi göğüs seviyesinde sarmal bir kıvrım oluşturmuştur. Başı örtülü kadın betiminde de eller giysi altındadır. Örtülü olan kadın betiminde baş örtüsü omuzlardan giysi üzerine düşürülmüş, elleri giysi içinde, ancak belli belirsiz verilmiştir. Yan yana işlenmiş bu her üç figürde de genelde baş ve yüz uzuvlarında gözlenen üstünkörü ve gelişigüzel işçilik giysi kıvrımlarına da yansıtılmıştır.

Ortadaki kadın figürünün alt kısmında, büst şeklinde; salt üst gövdesiyle olasılıkla kanatlı, genç bir erkek figürü, belki de bir Eros işlenmiştir. Aşınmalar nedeniyle, yüz uzuvları tam olarak seçilemese de başını kendi sağına doğru çevirdiği anlaşılmaktadır. Üst profil altında aşınım nedeniyle harfleri güçlüğüle seçilebilen bir yazıt ve ortadaki figür ile onun sol yanındaki figür arasında "Yarımay"⁷ motifi işlenmiştir.

2 No.lu Sunak (Demircili Sunağı)(Resim: 2, Çizim: 2)

Yöresel beyaz mermerden yapılmış sunak, 1.48 m. yüksekliğinde ve üstte 0.72 m. çapındadır. Tabladaki önemsiz kopmalar ve gövdedeki aşınmalar dışında iyi korunmuştur. Yüksek sunu

Çizim 1: 1 No.lu sunak

Resim 2 : 2 No.lu sunak

tablalı, tabla aşağıya doğru daralan dışbükey profillidir. Tabla altındaki üst profil önce ince bir içbükey ve altında dışbükey silme ile detaylandırılmış, gövdeye geçiş ince bir bilezik ile sağlanmıştır. Geniş bir içbükey ve altında ince torus ve kalın, düz topuk altta profillidir.

Sunak gövdesi, büst şeklinde yapılmış gıysili yanyana üç figürle donatılmıştır. Yüksek kabartma olarak yapılmış figürlerden ortadaki olasılıkla erkek, bunun her iki yanındaki figürler ise kadın olmalıdır. Kadın figürlerinden soldakinin başı açık sağdakinin ise kapalı verilmiştir. Soldaki betimin saçları altında dalgalı ve kulağının yarısını kapatacak şekilde fazla sıkılmadan arkada toplanmıştır. Kaş ve göz işlenişi aşınım nedeniyle tam olarak seçilemiyor. Ancak genel hatlarından yanaklarının dolgun, yüzünün oval yapıda olduğu anlaşılıyor. Sade görümlü gıysisi sıkı, ince kıvrımlı, figürün sağ eli göğüs üzerinde, sol eli ise aşağıda karnının üzerinde ve gıysisinin altındadır. Ortadaki betimin yüzüğü büyük ölçüde tahrip olmuştur. Ancak genel hatlarından tıpkı ilk figürde olduğu gibi oval bir yapıda olduğu anlaşılacaktır. Vücudu sıkıca saran gıysisi ince kıvrımlı, sade ve göğsünü açık bırakacak şekilde işlenmiştir. Sağ eli ile gıysisinin

yaka kısmını kavrarken diğer ile karnının üzerinde geniş bir nesne tutmaktadır. Sol yanındaki kadın betiminin başındaki örtü alına dek indirilerek omuzlarına düşürülmüştür. Yüzü dolgun oval yapıdadır. Bu figürün gıysisi de diğerlerinde olduğu gibi ince, yalın ve hareketsiz olmaktan uzak aşırı şematik bir yapıdadır. Her üç betimde de gıysilerin vücuttaki doğal duruşlarına, ayrıntılarına özen gösterilmiş, kıvrımlar çizgisel şematiklikte kaba ve üstünkörü işlenmiştir.

3 No.lu Sunak (Resim: 3, Çizim: 3)

Beyaz mermerden, 1.36 m. yüksekliğinde ve tablada 0.75 m. çapındadır. Sunu tablasındaki kopma ve figürlerdeki aşınmalar dışında sağlamdır. Yüksek sunu tablalıdır. Tabla aşağıya doğru daralan iki silme ile taçlandırılmıştır. Üst profil iki geniş ve altında ince silmelerle detaylandırılmıştır. Geniş içbükey ince torus ve düz topuk kaide profillidir.

Gövdede iki insan figürü bel seviyesinde

Çizim 2 : 2 No.lu sunak

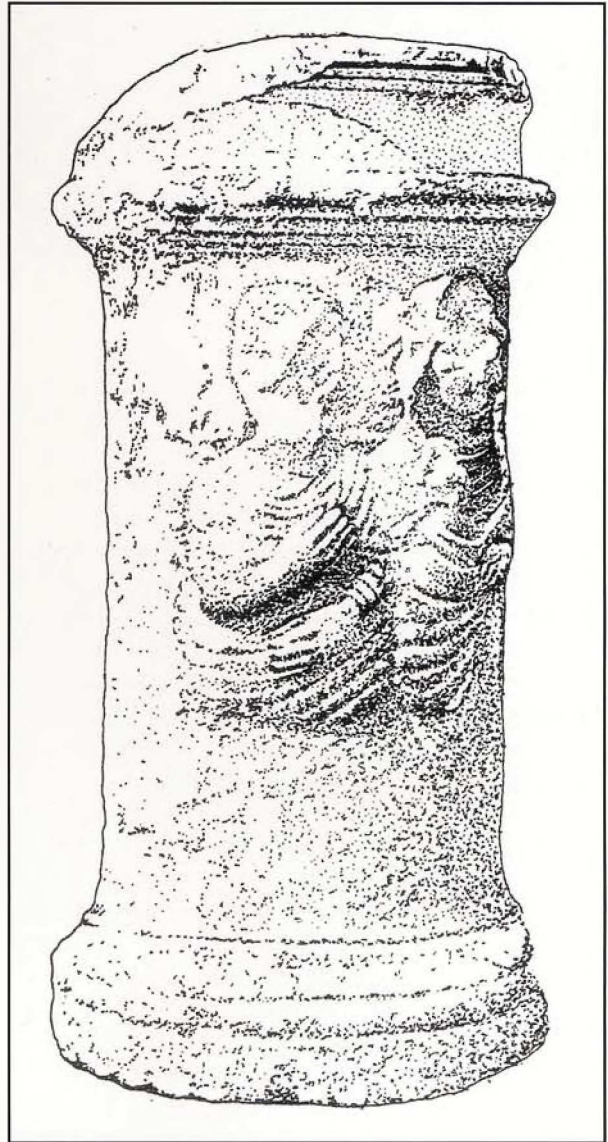
Resim 3 : 3 No.lu sunak

betimlenmiştir. Yüzleri tanınmayacak derecede tahrip olmuştur. Betimlerden sağdaki başı örtülü olanı kadın, yanındaki ise erkek figürüdür. Erkek figürünün başı tanınmayacak denli tahrip olmuş, sağ elini sol omzu üzerine doğru kaldırmış, sol eli ile de giysisinin altından karnını tutar şekilde işlenmiştir. Kadın betiminin başında uçları omuzuna dek inen bir örtü görülmektedir. Genel hatlarından oval ve etli yapıda olduğu anlaşılan yüzünün burnuna dek olan kısmı tamamen kırılmıştır, erkek figüründe olduğu gibi sağ eli ile giysi altından sol omuza, sağ eli ise karın seviyesinde bırakılmıştır. Her iki figürde de vücudu sıkıca saran giysilerde ayrıntıya özen gösterilmemiş, kıvrımlar çizgisel şematiklikte belli belirsiz ve rastgele işlenmiştir.

Kilikya bölgesinden bu üç sunakta öncelikle profillerdeki yakınlık ilgi çekicidir. Her üçü de yüksek sunu tablalıdır. Sunu tablaları üstte yalın ancak dışa taşıdığı profillerle taşlandırılmıştır. Üst profiller 1 (Resim: 1) ve 2 No.lu (Resim: 2) sunaklarda bir içbükey ve altında geniş dış bükey kuşaktan oluşur. 3 No.lu sunakta ise tabla profili daha ayrıntılı işlenmiştir (Resim: 3). Gövdeye her

ikisinde de ince bir bilezik silme ile geçilir. 3 No.lu sunakta ise tabla profilindeki gibi farklı olarak gövdeye geçişte ayrıntıya inilerek birden fazla bilezik silme kullanılmıştır. Sunak profilleri arasındaki benzerlik özellikle alt profillerde daha çarpıcıdır. Her üçünde de aşağıya doğru ayrı kalınlıkta içbükey, ince torus ve altta düz topuk izlenir.

İncelediğimiz sunaklarda karşılaştığımız sunu tablalarının yüksek olması gerçekte Helenistik Çağın yuvarlak sunaklarında yaygın görülen bir uygulama değildir⁸ ve daha çok Fethiye ve Antalya müzelerinden çok sayıda örnekle tanıdığımız Lykia ve Pamphylia bölgelerinin Roma Çağı girlandlı sunaklarında görülür⁹. Bu sunaklarda bezeme olarak ilgi çekici olan figürlerin büst şeklinde salt üst gövdeleriyle verilmiş olmalarıdır. Tıpkı mezar stellerinde olduğu gibi gömüt sahiplerini ve onlarla

Çizim 3 : 3 No.lu sunak

ilişkin sahnelerin bu kez sunak gövdelerine işlenişleriyle karşılaşılıyor. Bu olgu hiç şüphesiz bu tür yapıtların gömüt sunakları olduğunu ortaya koyar. Biz büst şeklinde değil ancak salt başıyla verilmiş ve portre özelliğindeki betimlemelerin sunaklarda işlenmesi geleneğini, Pamphylia ve Lykia bölgesinden gelme bugün çoğunluğun Fethiye ve Antalya müzelerinde korunan sunaklarda da izleyebiliyoruz¹⁰. Silifke Müzesi sunaklarında, aynı elden çıkmışcasına ortak yapım özelliği salt profillerde değil büst figürler¹¹ ve figürlerin giysi kıvrımlarında da ortaktır. Sunakların böylesine bütünlük içinde olmaları, onların aynı bölgedeki atölyelerde ve yaklaşık aynı dönem içerisinde üretilmiş oldukları düşüncesini güçlendirmektedir. Ayrıca büst figürlerin işleniş, stil ve özgünlükleri de yüz yapısından saça, giysiden ellere dek bir uyum içerisindedir. İncelediğimiz sunaklardaki giysilerin çizgisel, ince geçirilmiş "aşırı şematik" olarak nitelendirilebileceğimiz yapıları, sunaklar gibi aynı amaca yönelik mezar stelleri üzerindeki betimlerde de görülmektedir. Myrleia-Apamea (Mudanya)'da bulunmuş¹² ve bugün Bursa Müzesi'nde korunan İ.S. 3. yüzyıla tarihlenen bir mezar steli üzerinde betimlenen giysi özellikleri izlenebilen figürler salt giysi yapısı ve özellikleri ile değil kıvrımlarıyla da Silifke Müzesi'ndeki sunaklarla yakınlık içerisindedir. Stel üzerinde ortada kline üzerine uzanmış bir erkek figürü ve onun her iki yan tarafında başları örtülü kadın figürleri işlenmiştir. Figürlerin yüzlerindeki aşınmalar nedeniyle uzuvların ayrıntıları tam olarak seçilmese de genel hatlarından oval ve etli bir yapıda oldukları anlaşılmaktadır. Kadın figürlerinde sağ ellerin giysi altından sol omuza doğru kaldırılıp sol ellerin ise aşağıya doğru sarkıtılmaları da ortak bir harekettir. Başörtüleri de sunaklardaki kadın betimlerinin örtüleri gibi yanlardan omuzlarda ve giysi üzerinde bırakılmıştır. Giysilerin vücudu sıkıca sarması göğüs açıklıkları ince çizgisel ve araştırmacılar tarafından aşırı şematik olarak tanımlanan stillere sunaklardaki giysi ayrıntılarıyla koşutluk içindedir¹³. Sunaklardaki kadın betimlerinde saçların kalın bukleli ve yüksek taraşları kulağı hafifçe örterek serbest bir şekilde arkaya toplanarak topuz yapılmaları yanında dolgun ve oval yüz yapıları 1 No.lu sunakta açıkça görülebilen gözbebeğinin belirgin bir şekilde vurgulanması, İ.S. 3. yüzyıl Severuslar Dönemine tarihlenen kadın portrelerinde de izlenebilmektedir¹⁴.

- * Neşe Kırdemir DİLER, Muğla Üniversitesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü, Muğla/TÜRKİYE
- 1 P.M. Fraser, Rhodian Funerary Monuments (1977) Res.77 vdd.
 - 2 Konuya yönelik yakın zamana dek gerçekleştirilen ilgili toplu kaynakça için Bkz. D.Berges, Hellenistische Rundaltäre Kleinasien (1986) 6 vdd.
 - 3 G.K.Tuchelt Ist.Mitt. Beih.9, 1973, 90, Lev.29-30.
 - 4 Berges, A.g.e. 29 vdd.
 - 5 Emirgazi sunağı Bossert tarafından yayınlanmış olmasına karşın bunun arkaik ve daha geç tarihlerde Anadolu ve Anadolu dışında üretilen sunaklarla olan ilişkisine değinilmemiştir. H.Th.Bossert, Anatolien, 1942, 57, Res.549.
 - 6 N.K.Diler, Anadolu Girlandlı Sunakları (yayınlanmamış doktora tezi), Erzurum 1996, 5, Lev.1a.
 - 7 Bu motifin mezar stellerinde kullanılan örnekleri için bkz. P.Hermann-E.Yarınlioğlu, EA 3, 1984, Lev. 1, Res.3 vdd.
 - 8 Knidos (Fraser, a.g.e. res.82) ve Rhodos (Berges, a.g.e., res.30-32) buluntusu sunaklar buna örnek gösterilebilir. Ancak hellenistik tarihli bu sunaklarda sunu tablası Roma Çağı örneklerinden daha alçaktır.
 - 9 N.K.Diler, Pamphylia Bölgesi Girlandlı Sunakları (yayınlanmamış yüksek lisans tezi) Erzurum 1989, Lev.VII, Res.1 vdd.
 - 10 Bu örneklerde portreler girland yayı boşluklarını dolduracak şekilde ve çoğu zaman-gömüt sahiplerini betimleyen- erkek ve kadın değişiminde verilmiştir. Yuvarlak tabanlı sunaklar üzerine büst -portrenin işlendiği ve incelediğimiz örneklerle karşılaştırabileceğimiz M.S. 2. yüzyıla tarihlenen bir örnek Side'de bulunmuştur. Yazıtına göre Aulus Seponnius adında birine ait olduğu söylenen büstün her iki yanında küçük erkek figürleri işlenmiştir. A.M. Mansel, Side (1978) 298, Res.335.
 - 11 Büyük olasılıkla gömütlerle ilgili olan bu sunaklar üzerinde karşılaştığımız gömüt sahibi eşleri betimleyen figürlerin ve tam insan boyutlarında işlenmiş olanları Hellenistik Çağda görülmesine karşın (Fraser, a.g.e. Res.84) büst şeklinde işleniş aynı dönemde görülmez. Biz büst şeklinde yanyana işlenmiş karı koca motiflerini Roma Çağı mezar stellerinde de izleyebiliyoruz. E. Pfuhl-H.Möbius, Die Ostgriechischen Grabreliefs (1977) I,

Lev.116,Res.793. Gmt sahiplerini simgeleyen büst figürlerin Roma ağına ait lahitler üzerine işlenmiş rneđi için ayrıca bkz. F.İşik, "Die Sarkophage von Aphrodisias", Marburger Winckelmann-Programm (1984) 255, res. 23. Kilikia'da kaya gmtlerinin cephelerine yontulmuş örnekler için bkz. G.E.Bean-T.B.Mitford, Journeys in Rough Cilicia, 1964-68 (1970) Nr. 158

¹² Pfuhl-Mobius, a.g.e. II, Lev.270, Nr.1879

¹³ Pontus Nicomedia'da bulunmuş Gordianus Dneminden bir miltaşı (C.Marek, Ist.Forsch. 39, 1993, Lev.2, Res.1 ve Lykia Blgesinde Dirmil'de mezar steli (G.E.Bean, Journey in Northern Lycia,1965-1967, Nr.10) zerinde işlenmiş figürler üzerindeki giysilerde de benzer aşını şematik stilin zelliklerini grebiliyoruz.

¹⁴ J.İnan-E.A.Rosenbaum, Römische und Frhbyzantinische Portrtplastik aus der Turkei (1979) Lev.194-5, Res.1-2.